

Eva Bayer og juletragedien i Oksbøl

Af Arne Gammelgaard

Eva Bayer bor i det sydvestligste hjørne af Tyskland. I et dejligt hus midt i et smukt landskab på randen af Schwarzwald. Her fra landsbyen Hausen ob Verena kan man i klart vejr se alpernes sneklædte toppe.

Med sine 70 år er Eva gået på pension for flere år siden, men hun har nok at se til i hus og have og med den husholdning, hun deler med sine to ugifte døtre og et barnebarn.

På en strålende smuk sommerdag i 2000, var gæsten fra Danmark på besøg for at høre Eva fortælle om sit liv.

Sytten børn satte hendes mor i verden! Eva var den næst yngste. Alle disse børn så dagens lys i det modsatte hjørne af det, som dengang var Tyskland, i Østprøjsen, - den trekantede snip af Rusland, som man i dag aner på kortet lige under Litauen. Den sydlige, noget større del af Østprøjsen, har siden 1945 tilhørt Polen.

Østprøjsen eksisterer ikke mere. Landet findes kun i historien - og i Evas erindring og i hendes hjerte. Overalt i hendes nydelige hjem, bliver man mindet om Østprøjsen. Ved hjælp af billeder, broderiarbejder, moderne kopier af gamle byvåben og gennem bøger. Eva har et helt bibliotek, som for 90 procents vedkommende drejer sig om den hjemstavn, der er gået til grunde, men der er også noget om de to et halvt år, hun uden eget ønske kom til at tilbringe som uindbudt gæst i Danmark i Oksbøl.

Et hjem i Østprøjsen

Den kernetytske landsdel Østprøjsen, var indtil Anden Verdenskrigs afslutning en del af Det Tyske Rige.

Her havde Eva Ritzels forældre et mindre landbrug. Faderen August Ritzel, havde deltaget i Første Verdenskrig og havde siden haft meget dårlige nerver.

August Ritzel med sin trækraft på den lille gård i Karlsrode. Foto: Privat eje.

Midt i denne gruppe sidder Anna Ritzel med den tiårige Eva, med lyst forklæde på hug foran og Erna stående yderst til højre. Foto: Privat eje.

På den lille gård i landsbyen Karlsrode blev der især dyrket kartofler og avlet fjerkræ. Børnene måtte hjælpe til. Af de 17 børn, som Evas mor, Anna, satte i verden i løbet af årene 1908-1932, opnåede kun fem at blive voksne.

De tre sønner kom med i Anden Verdenskrig. I begyndelsen af 1945 var to på Østfronten og en i Norge.

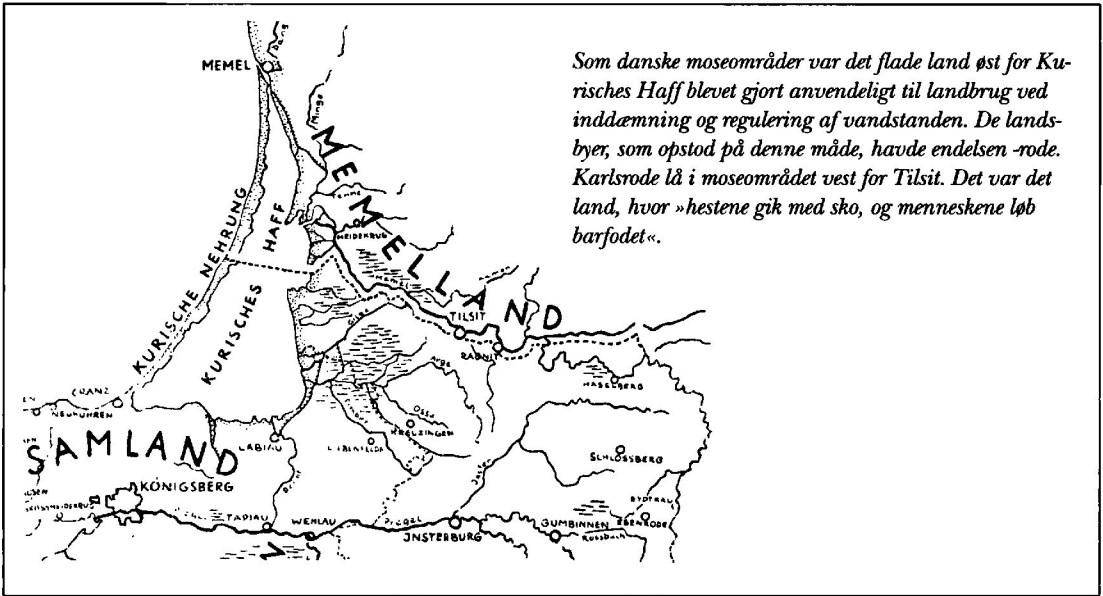
Den ældste af de to piger, Erna, som var en halv snes år ældre end Eva, var indkaldt til Arbejdstjenesten, så Eva, der blev konfirmeret i efteråret 1944, var alene tilbage i hjemmet hos forældrene. I januar 1945 var krigen tydeligt tabt for Tyskland, der dog i endnu nogle måneder holdt ud med store tab til følge, og uden at det lykkedes at standse den Røde Hær, som havde sat en afgørende offensiv ind i midten af

januar 1945. Russerne kom som hævnere, og de havde noget at hævne. Enhver tysker, soldat eller civil, mand eller kvinde, barn eller voksen, var en fjende. Ingen østprøjsere turde blive i hjemstavnen. Hele befolkningen brød op og flygtede mod vest. Fra sidst i januar 1945 var Østprøjsens befolkning, ca. to en halv million mennesker, på hovedkulds flugt mod vest.

Opbrud og flugt

Anna, August og Eva Ritzel læssede mad, tøj, husgeråd og noget bohøve på en vogn. Alt hvad hesten kunne trække. Eva husker, at hun kiggede på termometeret den morgen, minus 25 grader!

De forlod hjemmet i Karlsrode den 21. januar klokken ti om formiddagen. De vidste, at

Som danske moseområder var det flade land øst for Kurisches Haff blevet gjort anvendeligt til landbrug ved inddæmning og regulering af vandstanden. De landsbyer, som opstod på denne måde, havde endelsen -rode. Karlsrode lå i moseområdet vest for Tilsit. Det var det land, hvor »hestene gik med sko, og menneskene løb barfodet«.

russerne ikke var langt væk, og faktisk rykkede de ind i landsbyen et par timer senere. Allerede efter nogle få kilometer vendte August Ritzel om, mens mor og datter fortsatte mod vest og først tre år senere erfarede noget om hans skæbne.

I ugevis var Anna Ritzel og Eva på flugt for russerne. Igen og igen strøg lavtgående kampfly hen over de områder, hvor de færdedes. De kastede bomber og beskød alt på jorden med død og ødelæggelse til følge. Sammen med tusinder andre fra det til undergang dømte Østprøjsen nåede flygtningene dog ud til Østersøens kyst og ned mod Danzig-området, et område hvor begivenhederne stadigvæk var under tysk kontrol.

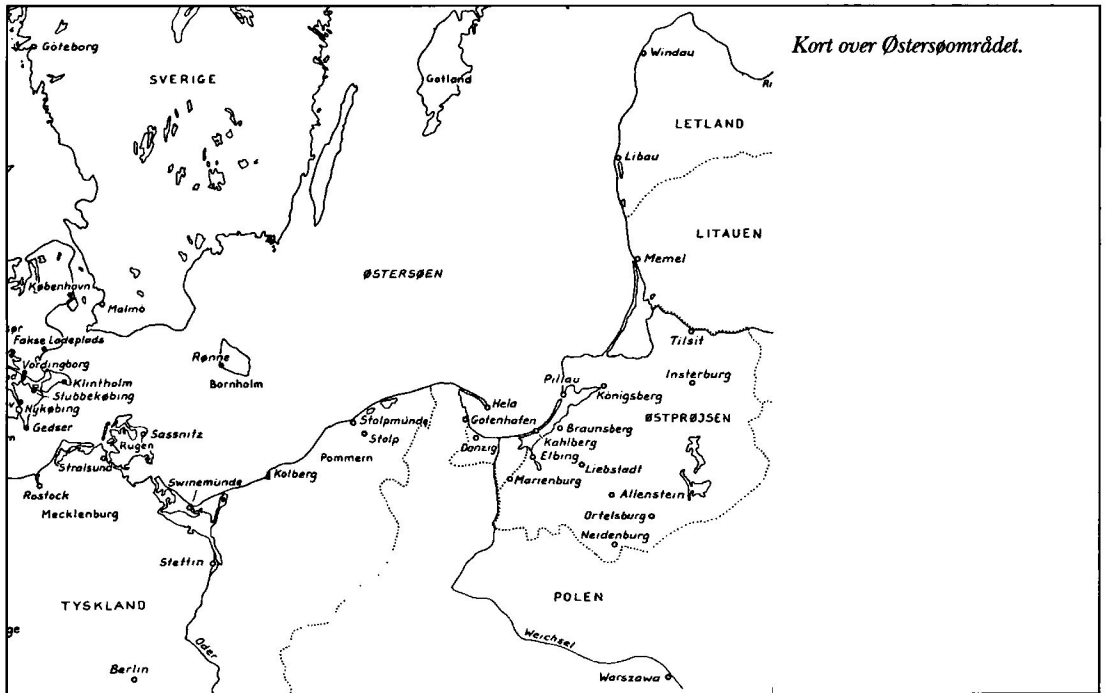
I Gotenhafen, som tyskerne kaldte den by, der efter Første Verdenskrig tilhørte Polen og bar navnet Gdingen, tilbragte Eva og Anna Ritzel fjorten dage i et pakhus, hvor de sov direkte på betongulvet.

Endelig kom de om bord på et skib, som bragte dem til Sassnitz på Rügen. Herfra gik det videre med tog over Rostock og Flensborg til Oksbøl.

I Oksbøl

Der var ingen, der spurgte om de ville til Danmark, og de havde bestemt ikke noget ønske derom, i Danmark blev heller ingen spurgt, om man ønskede dem hertil, og ingen ønskede dette. Danskerne havde i februar 1945, efter næsten fem års besættelse, fået nok af tyskere, med eller uden uniform. Men den 22. februar 1945 blev Anna og Eva Ritzel ikke desto mindre gæster i landet.

Personligt havde de ikke noget udestående med Danmark og danskerne, de vidste ikke noget om det lille naboland, og i første omgang fik de heller ikke noget som helst med danskere og danske myndigheder at gøre, for de var gæster hos Værnemagten. I den enorme mili-

tærlejr i Oksbøl var der husningskapacitet i overskud, og soldaterne tog gerne imod de nødstedte landsmænd, og prøvede at gøre det så godt for dem som muligt. Sammen med 24 andre mennesker, som de ikke kendte noget til på forhånd, blev Eva og Anna indkvarteret i et barakværsele. Det blev deres hjem i over to år.

De først ankomne fik en relativt lang periode i lejren, mens den var i Værnemagtens regi, og de kunne da bevæge sig frit i Oksbøl og i området omkring lejren. Soldaterne var naturligvis glade for at have dameselskab i lejren. De måtte ganske vist hele tiden gå med ængstelig bevidsthed om, at de når som helst kunne blive sendt til østfronten, men mange af dem havde været såret og var derfor at betragte som uegnede til fronttjeneste.

Eva gik på Turisthotellet for at spise flødeskumskager. Altid var der en soldat parat for at ledsage den nydelige unge pige, også når hun foretog en vandretur helt ud til havet. Da hun en forårsdag spadserede ad en markvej, gjorde hendes ledsager hende opmærksom på, at landmanden lige havde lagt kartofler og skrabebede nogle af dem fri med støvlen, så hun kunne tage dem med hjem til lejren og stege dem på den lille ovn i barakstuen.

Eva og hendes mor lærte en ung dansk kvinde at kende. Den danske pige arbejdede i den tyske kantine og var forlovet med en tysk officer. Hun var meget bekymret for, hvordan det ville gå hende, når besættelsestiden var forbi. Hun mente oven i købet at vide, at hendes tre brødre alle var med i modstandsbevægelsen.

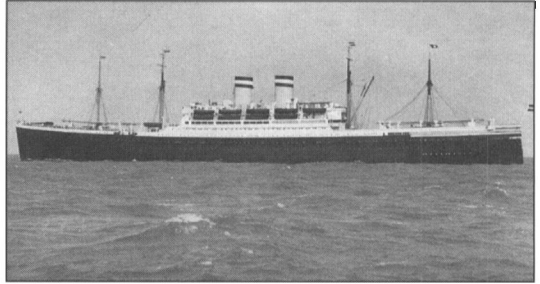
gelsen. Takket være dette bekendtskab havde Eva også lejlighed til at møde andre danskere, der var venligt indstillet over for flygtningene.

Alt i alt var livet i lejren tåleligt. Evas mor, som led af astma, fik det helt godt i de nye omgivelser, men tunge spørgsmål trængte sig ofte på hos både mor og datter, f.eks. hvordan det var gået faderen, August Ritzel, hvordan med sønner og brødre ved fronten, og hvor var Erna? Gennem en soldat havde Eva erfaret, at Erna gjorde tjeneste på en skrivestue i Magdeburg. Pr. feltpost gav Eva sin søster underretning om, hvor hun og moderen var havnet, og den 23. april 1945 indtraf der et mirakel, Erna stod i døren! Hun havde været i Berlin tre dage før, altså den 20. april, men havde ved et heldigt tilfælde kunnet tage toget og finde frem til Oksbøl. Jubel og stille, inderlig glæde. Anna Ritzel faldt på knæ og takkede Gud. Hun havde nu begge sine døtre hos sig. Og den skrækkelige krig var vel også snart forbi. Det kunne måske blive godt alt sammen alligevel.

Hvad hun ikke kunne vide og først blev klar over flere måneder senere var, at hendes ældste søn, som hun troede i god behold i Bergen i Norge, var blevet kommanderet til München for at gøre tjeneste ved luftforsvaret, og var kommet under et amerikansk luftangreb.

Interneret

Den 5. maj 1945 ændredes forholdene for flygtningene i Oksbøl. Det var slut med frit at kunne forlade lejren. Man var nu interneret. Bag pigtråd og med bevæbnede danske vagtposter. Ikke alene for at forhindre at ingen skulle stikke af, men også for at beskytte dem mod danskere, der kunne tænkes at ville gøre dem fortræd. Der var nok, der havde vilje til det. Der var også danskere, som ville have fysisk kontakt, med de mange tyske kvinder, og der var folk, der ville gøre forretninger med dem sort. Der

Skibet Deutschland, som bragte Anna og Erna Ritzel og mange tusinde andre flygtninge og sårede soldater bort fra det dødsdømte Østprøjsen i februar 1945. Skibet blev sænket af engelske flyvere ud for Holstens kyst den 3. maj 1945. Foto: Brustat-Naval, F.

var også nogle, som ville gøre dem små tjenester: Kaste frugt, slik og den slags over hegnet. Alt sådant var imidlertid forbudt og blev betegnet som fraternisering. For at forhindre disse ting, gik vagtposterne på ydersiden af pigtrådshegnet. Ikke sjældent skete det imidlertid, at netop vagtmandskabet overtrådte fraterniseringsforbudet. En hel del unge danske mænd faldt ved denne front.

I løbet af efteråret 1945 udviklede Oksbøllejren sig til at være et tysk bysamfund på dansk grund. Gennem tre år var lejren Danmarks femtestørste by, på størrelse med Esbjerg. Det var et pengeløst samfund, men alle skulle arbejde. Erna og Eva gjorde tjeneste i lazarettet og i køkkenet. Moderen var stolt af sine piger. To døtre og tre sønner havde hun tilbage af de 17 børn, hun havde sat i verden - troede hun, men så kom den tragiske meddelelse, at sønnen Rickard var omkommet i München en af de allersidste dage af krigen. Om de to andre sønner mente hun at vide, at de var i krigsfangenskab. Om sin mand vidste hun intet. Helt indtil april 1946 var det umuligt for de interne-rede på normal vis at sende post ud af lejren,

De unge piger fotograferet foran lazarettet i Oksbøllejren, hvor de arbejdede. Eva Ritzel ses længst til venstre. Foto: Privat eje.

men med hjælp fra en af de tyske mineryddere, der arbejdede i Oksbøl-området, fik hun et brev sendt til adressen hjemme i Karlsrode og fortalt, at hun var i Oksbøl, sammen med de to piger. Intet svar.

Eva og Erna fik nyt livsmod og ny livslyst. Faderen savnede de alligevel ikke særlig meget, og brødrene var så meget ældre, at de ikke havde været børn sammen, så savnet af dem følte næppe. Trods aldersforskellen stod Eva og Erna derimod hinanden nær. Den 15-årige Eva beundrede sin nydelige storesøster Erna, der var næsten 10 år ældre, og som kunne indvi hende i nogle af ungpigeliets hemmeligheder. For pigerne drejede det hele sig om livet her og nu, og det lod sig leve. Der var biograf og teater i lejren, og der var undervisning. Alt, undtagen dansk, blev der undervist i, hvis der var lærere til det. Danskundervisning var uønsket fra danske myndigheders side. Hyppigt var der aftener med underholdning og dans. Her var Erna, og efterhånden også Eva med.

Af faldskærmsstof og gamle uniformer kunne de tre kvinder sy rene mesterværker som supplement til deres sparsomme garderobe. Der kunne ikke skaffes nyt, men nød gør opfindsom, som den tyske talemåde siger, der svarer til det danske: Nød lærer nøgen kvinde at spinde. Fra sine gemmer i huset, der trods alle minderne om det hedengangne Østprøjsen, er et moderne tysk velstandshjem, henter Eva over et halvt århundrede senere små ting og sager frem, fremstillet i Oksbøllejren.

Juletragedien

Julen 1945 stod for døren. I familierne forbedrede man små gaver til hinanden. Efterhånden var plantagen i området blevet noget molesteret, men det var dog muligt at hente grangrene til at udsmykke barakrummene med. Hele juletræer blev det også til hist og her. Juleaften blev der afholdt gudstjeneste i den store hal. Da man istemte salmen »Glade jul, dejlige jul«, var de flestes øjne fugtige og stemmerne sprukne. Vi danske må vel erkende, at den tyske originaludgave af salmen, »Stille Nacht«, har en mere højtidelig og magtfuld atmosfære end den danske. Juledag forholdt man sig stille og prøvede at opretholde den lille smule julestemning, det trods alt var lykkedes at fremmane.

Anden juledag var der dans i et stort lokale. Erna gik derhen ved godt 21-tiden sammen med en veninde, og Eva fik også lov. Moderen blev hjemme, men var glad for, at pigerne kunne more sig lidt. Det viste sig, at salen var fyldt til bristepunktet. Det lykkedes Erna at presse sig igennem en spalte ved skydedøren, mens veninden og Eva måtte blive i forrummet.

Inde i salen steg Erna op på en bænk til højre for døren, hvor hun stod og kiggede frem i salen, hvor en snes danske soldater var aktive på dansegulvet.

To af soldaterne havde ved ankomsten tidligere på aftenen, afleveret deres kapper og den ene også sin maskinpistol til en stor dreng, der stod ved indgangen til venstre for døren. De havde bedt ham passe på, at ingen kom i nærheden af våbnet. Soldaterne gav drengen noget tobak, og både han og to af hans kammerater fik ild på deres piber, mens maskinpistolen blev anbragt op ad døren med munden i vejret.

Drengen kunne åbenbart ikke stå for fristelsen til at tage våbnet nærmere i øjesyn, og en overgang sad han med maskinpistolen i skødet. En af kammeraterne sagde til ham, at han ikke skulle pille ved den, da han jo ikke forstod sig på sådan en tingest.

Klokken ca. 21.30 bragede et skud og der lød et skrig. Maskinpistolen var gået af. Projektilet gik gennem drengens højre overarm, videre gennem Ernas venstre hånd og ind i brystet lige under hjertet. Hun steg ned fra bænken, støttede sig til et bord og råbte: »Jeg er blevet ramt«.

Musikken standsede og de danske soldater stormede ud af salen. Maskinpistolens ejermand fik fat på sit våben og fulgte efter kammeraterne.

En tysk sygeplejerske kom lynhurtigt til stede og konstaterede, at Erna var alvorligt såret og havde mistet bevidstheden. En dansk ambulance kom straks til stede. Erna blev kørt til lejrens lazaret, hvor to tyske læger tog imod hende klokken ca. 21.45, og de kunne kun konstatere, at hun var død.

Den danske veninde fra kantinen bragte den skæbnetunge meddelelse til Ernas mor. Fra nu af var alt mørkt om Anna Ritzel. For hende blev Danmark et begreb, som resten af hendes liv betød skræk, død og sorg.

Eva Bayer i sit hjem i Hausen med kruset fra Oksbøl foran sig. Det ligner et pap eller plastikbæger, men er af svært jernporcelæn. Foto: Privat øje.

Livet går videre

Omstændighederne ved den tragiske ulykke blev undersøgt. Drengen der havde fungeret som garderobemand blev ført til samme lazaret som Erna, hvor han blev forhørt to dage senere. Efter nytår blev han stillet for den tyske lejrdomstol. En grundig retssag med adskillige vidner blev gennemført. Det kom frem, at den for maskinpistolen ansvarlige soldat på et vist tidspunkt havde været henne ved skydedøren og havde haft maskinpistolen i hånden og gjort et eller andet ved den. Formentlig har han villet forvise sig om, at våbnet var sikret, måske tynget af slet samvittighed, fordi han havde forladt sin vagttjeneste og sammen med de vagtfri soldater var gået til dans med de tyske piger.

Vagtsoldatens adfærd var naturligvis yderst kritisabel, og der er næppe tvivl om, at sagen blev behandlet korrekt af de danske myndighe-

der; men udadtil blev den fortiet eller i al fald dysset ned. Der står ikke et ord i dagbladet Vestkysten eller andre lokale blade om Ernas tragiske død den 26. december 1945. Heller ikke i den tyske lejravis Deutsche Nachrichten, kan man læse om ulykken. Sagens behandling medførte dog, at Anna Ritzel kom i besiddelse af en hel samling papirer, der omhandlede daterens død.

Den femtenårige tyske dreng, som ved sin uansvarlige behandling af maskinpistolen havde forårsaget Ernas død, blev idømt tre måneders arrest.

Nu var Eva igen alene med sin mor, men nu var der intet, der kunne trøste, ja, knap nok noget der kunne interessere moderen mere. Hun var nedsunket i mørke og kulde.

Kulde var også for alle andre et helt konkret problem. Vinteren 1946 var lang og kold, og der var for lidt brændsel i lejren. De tørv, der skulle bruges i kanovnene, var ikke ordentligt tørre, og folk gik på jagt efter alt brændbart. Plantagerne svandt ind til det rene ingenting. Selv grannålene blev samlet op og brændt. Hist og her gik man løs på gulvbrædder, stole, borde og toilettdøre. Alligevel frøs man. I barakstuen sad Evas mor og rugede dagen lang, pakket ind i alt sit tøj. Eva selv måtte af sted til sit arbejde med rengøring og lignende på lazaretet. Undertiden var køkkenet hendes arbejdsplads. Hun tog igen del i forskellige adspredelser og drømte om en fremtid i Tyskland i fred og sikkerhed og en lille smule velstand. Livet gik videre for hende.

Det blev forår og varmere i luften, men så tog en ny plage fat: Væggehus. De små blodsugere blev en pestilens for alle. Hen på sommeren, da der var en stabil periode med varmt og tørt vejr, kunne folk forlade barakkerne og sove under åben himmel, medens den danske lejrlædelse med forskellige midler forsøgte at kom-

me væggehusene til livs. Det lykkede kun delvis, men børn og unge opfattede nætterne under åben himmel som en vældig spas. Det gjorde åbenbart også unge tjenstgørende danskere, for Eva husker, hvordan de kom og løftede op i tæpperne og lyste med deres lommelygter for at se, hvad der var nedenunder.

I sommeren 1946 fik man gennem Røde Kors den glædelige meddelelse, at en af Evas brødre var blevet løsladt fra krigsfangenskab og var kommet til den franske Zone. Så havde fru Ritzel igen to af sine børn i behold.

Om den anden søn vidste man foreløbig ikke noget. Eva kom til at arbejde i lejrens gartneri og kunne bevæge sig frit omkring i det store område, der var så vidtstrakt, at følelsen af at være spærret inde ikke meldte sig hvert øjeblik. Der var endnu lidt plantage tilbage, og der var dammene. Her kunne man bade, ikke for at blive vasket, for vandet var snavset, men som en afveksling i det ensformige lejrliv. Eva husker også tydeligt, hvordan man kunne støde på fåreflokken, som blev vogtet af en gammel mand fra Østprøjsen.

Men det store spørgsmål var hele tiden: »Hvornår kan vi forlade Oksbøl?« For at gøre dette muligt, skulle der et stykke papir til, som godt gjorde, at der et sted i en af de fire besættelseszoner var folk, som garanterede dem tag over hovedet. Mange af de internerede syntes, at danskerne bare skulle lade dem rejse. De mente det måtte blive deres egen sag, hvordan de ville klare sig, når de kom til Tyskland. Fra dansk side var der forståelse for denne tankegang, men de allierede myndigheder i besættelseszonerne havde i forvejen store opgaver med at klare det enorme pres, der fulgte af at 10-12 millioner mennesker fra de tidligere tyske østområder, Øst- og Vestprøjsen, Pommern, Schlesien og Sudeterland, skulle integreres i det krigshærgede Tyskland. De godt

200.000 flygtninge i de danske lejre var i den store sammenhæng kun et skulps af denne vældige folkebølge. Blandt de internerede gik det rygte, at Danmark fik penge af de allierede stormagter for at beholde dem. I det hele taget havde rygtedannelsen det godt under de givne forhold. I virkeligheden pressede danske myndigheder hele tiden kraftigt på hos de allierede for at slippe af med den byrde, flygtningene udgjorde. Den politiske situation var imidlertid vanskelig, fordi det stadigt dårligere forhold mellem Sovjetunionen og de vestallierede allerede fra 1947 retfærdiggjorde begrebet Den Kolde Krig. Men også Danmarks lunkne samarbejdspolitiske holdning i de første tre år af besættelsestiden, var medvirkende til, at man ikke forhastede sig med at klare det danske flygtningespørgsmål.

I begyndelsen af 1947, så det imidlertid ud til, at Eva og hendes mor skulle kunne forlade Oksbøllejren. Evas broder i det sydvestlige hjørne af Tyskland skrev, at de kunne bo hos ham. Det var dokumentation nok. Så gik det da med tog ad Sydtykland til. Først til Kolding, hvor det i gennemgangslejren skulle undersøges, om alt var i orden. Blandt andet om de udrejssende medbragte ting og sager, de uretmæssigt havde erhvervet i lejren. Intet dansk måtte de tage med sig. På dette sted i sin beretning, som Eva aflagde til gæsten fra Danmark i juli 2000, hentede hun et tungt, hvidt krus af ler frem, og demonstrerede de tre kroner under bunden. Et af de mange tusind krus, flygtningeadministrationen skaffede fra Sverige. Eva spørger spøgefuldt gæsten, om hun måske skal sende kruset til Dronning-Margrethe.

Den 22. februar 1947, nøjagtigt to år efter ankomsten til Danmark, kunne Anna og Eva Ritzel sammen med et par tusind andre forlade Kolding og køre den lange tur med toget til Biberach i Schwaben. Danmark gav dem forplej-

ning med til tre dage, og et dansk kontrolmandskab fulgte med hele vejen til Biberach. Her blev de i første omgang anbragt i en opsamlingslejr, og igen skulle alt kontrolleres. Frem med papirer og dokumenter af forskellig art. Som en del af denne procedure, var der en dag en herre, som kiggede grundigt på fru Ritzels papirer om Ernas død i Oksbøllejren. Han sagde, at dem måtte han hellere lige tage med sig, og siden så man dem ikke. Det var ikke noget, man hæftede sig ved den gang. Anna og Eva Ritzel ville helst glemme alt om Danmark og prøve at komme igang med et nyt liv, men spørgsmålet vil ikke rigtigt bare forsvinde igen. Endnu i år 2001 gør Eva sig tanker om, at der måske stikker noget under, at der er noget, der skal skjules. »Var den tysktalende herre, som gik med papirerne, en udsending fra Danmark?« spørger Eva Bayer gæsten fra Danmark.

Et nyt liv

Efter nogle dage i lejren i Biberach kunne mor og datter rykke ind i den beskedne bolig, som den hjemvendte soldat havde til dem. I Tyskland har folk i Schwaben ry for at være meget flittige og sparsommelige. Lidt for sparsommelige og påholdne, mener landsmænd fra andre egne. Det fik folkefællerne fra Østprøjsen straks at mærke. Totalt besiddelsesløse, ja, fattige som kirkerotter, var de ikke velkomne blandt landbefolkningen i Baden-Württemberg. Folk her havde gerne noget på kistebunden og var sluppet relativt let om ved krigen. At dele med de besiddelsesløse landsmænd faldt dem ikke let. For at holde på den tilvejebragte velstand, var der i familierne tradition for, at de unge mennesker giftede sig med ikke alt for fjerne slægtninge, eller i al fald med nogen fra landsdelen og bedst med en fra den samme landsby. Da den smukke og eftertragtede Eva Ritzel forelskede sig i en ung mand blandt de

indfødte, og han gerne ville gifte sig med hende, var dette følgelig ikke velset. Eva var ikke velkommen i familien. De unge giftede sig nu alligevel, og Eva hedder siden da Eva Bayer. Ved bryllupshøjtideligheden i kirken sagde præsten, der selv var fra Schwaben: »Så må jeg da idag indstifte det første blandede ægteskab.«

Ved stor flid og sparsommelighed, egenskaber som også Eva besidder, lykkedes det ret hurtigt hende og hendes mand at samle midler sammen til at kunne bygge eget hus. Som noget selvfølgeligt fulgte Evas mor med og boede hos dem resten af sit liv. Også efter at Eva havde sat sine fire børn i verden.

Ad forskellige kanaler erfarede Anna Ritzel lidt efter lidt, hvordan det var gået hendes mand, som hun sidst havde set ved vejkrydset i snestormen hin skæbnesvangre 23. januar 1945. Han vendte tilbage til hjemmet. Russerne gjorde ham ikke noget. I modsætning til næsten alle andre mænd, blev han ikke sendt østpå. Han fristede med sit dårlige helbred og ødelagte nerver en kummerlig tilværelse, som alene drejede sig om at overleve. Senere forlod han Karlsrode og gik mod nordøst, ind i Litauen. Her var der mad nok at få, men da han ingen bekendte havde, og tillige var lidt sær og uomgængelig, måtte han vende tilbage til Karlsrode. Mærkværdigvis nåede brevet, som hans kone havde sendt fra Oksbøl, frem til ham, og muligvis har han besvaret det, uden at dette nåede frem. Syg og nedbrudt døde han engang i efteråret 1947. Et halvt års tid efter at hans tre familiemedlemmer var blevet samlet i Schwaben. Det vidste han ikke noget om, og de erfarede først om hans skæbne længe efter, at han var død.

Eva og hendes mand arbejdede flittigt videre. De oplevede det store, økonomiske opsving i løbet af 1950'erne og 60'erne, og de glædede sig meget over det, alt imens deres fire børn

Da Eva Bayer var på besøg i Oksbøl i sommeren 1999, fandt hun uden besvær frem til det hus, hvor der var køkken i hendes tid i lejren. Det fungerer nu som vandrerhjem. Foto: Privat eje.

voksede til. En lille bil blev der også råd til. Af og til talte de om at foretage en rejse. Til Italien eller Norge, hvor han havde været soldat i Stavanger. Men ikke for ingenting var han fra Schwaben. Først spare. Han døde i en alder af 55 år, og Eva blev alene i huset sammen med to af døtrene.

Gensyn med det tabte land - og med Oksbøl

Mange gange har Eva deltaget i busrejser til det tabte hjemland i øst. I en lang årrække var det kun muligt at komme til den del af Østprøjsen, der efter krigen var blevet polsk. Fra midten af 1990'erne har hun også været med rejseselskaber på et par ture til sin egen fødestavn og også været i Karlsrode, så vidt man kan bruge det udtryk, for der er bogstaveligt talt ikke sten på sten tilbage af landsbyen eller af den lille gård, der var hendes barndomshjem. Heller ikke kirken eller skolen er til at finde. Gravene på kirkegår-

den er overgroede med ukrudt eller er forsvundet under skarn og affald. Landet, hvor »hestene gik med sko, og menneskene løb barfodede«, findes ikke mere. Kun i Evas erindringer og i hendes hjerte.

Og Danmark? Jo, hun har været der igen. I november 1997 blev der ved Eckernførde afholdt et stort arrangement, som blev kaldt »Tyskere takker Danmark.« Den ene af de fire dage var der arrangeret en bustur til Oksbøl med festlig modtagelse i den store hal af borgmester og amtsborgmester. Hædersgæster den sidste dag var folketingets formand Erling Olsen og hans tyske kollega, Rita Süßmuth. Også nærværende skribent var indbudt med anmodning om at holde en lille tale. Han forestillede sig på forhånd, at i en sådan tysk forsamling ville man velsagtens også synge. Han lod derfor et eksemplar af den sangbog, som blev benyttet i lejrene dengang, genoptrykke fotografisk med den tanke, at der vel kunne sælges så mange af de små hæfter, at pengene til trykkeren kunne komme ind igen. »Nej, vi tyskere synger ikke i forsamlinger mere«, sagde den tyske leder af arrangementet. Der stod danskeren med 500 stk. sangbøger. Et ægtepar fra Hamburg, hun var fra Østprøjsen og havde selv været igennem de danske lejre, tog sig på at få sanghæftet omtalt i de hjemstavnsfordrevnes tidsskrifter, og alle sangbøgerne blev faktisk solgt efterhånden.

En af reaktionerne på dette kom fra Eva Bayer ved Schwarzwald. »Jeg har ikke noget at takke Danmark for, og jeg vil i hvert fald ikke købe det sanghæfte. Det er Danmark, der skylder mig noget, først og fremmest en forklaring på, hvorfor min søster blev skudt i Oksbøl«. Noget konsterneret skrev jeg til Eva Bayer og bad om en forklaring på det, som jeg i første omgang kun kunne opfatte som en anklage for mord. Efter et kvart århundredes arbejde med emnet, mente jeg nok at vide besked med de

tilfælde af drab, som faktisk fandt sted, og her hørte Erna Ritzels død ikke til. Så forklarede Eva Bayer i et brev om ulykken den 26.12.1945. Jeg tog et billede af søsterens grav og sendte hende. Derefter fik hun lyst til at tage til Oksbøl. Den ene af hendes døtre, Angelika, en klog og handlekraftig dame, som i årevis har siddet i den lokale kommunalbestyrelse, opmuntrede hende i beslutningen, og i sommeren 1999 rejste de to sammen til Oksbøl. Brave og hjælpsomme mennesker på Turisthotellet i Oksbøl, på vandrerhjemmet, på kirkegården og på gaden, gjorde uden at vide det, begrebet Danmark til noget venligt og positivt for Eva og hendes datter. De inviterede nu mig til at komme til Schwarzwald. En invitation, jeg efterkom et års tid senere, og som resulterede i denne artikel.

Lokalarkivet i Oksbøl bad det centrale tyske center for krigsgrave, om information angående Erna Ritzels død. Selvmord, lyder papiret på. Aldrig i livet, er søsterens reaktion, og denne helt urealistiske melding fra centret i Kassel, er for Eva Bayer endnu en bekræftelse på, at der stikker noget under. Fra dansk side vil man ikke ud med sandheden. »Hvorfor måtte vi ikke engang beholde Ernas pas med det sidste billede af hende, så vi dog havde et minde om hende.«? Dette ønske blev imidlertid indfriet i begyndelsen af 2001, da Landsarkivet velvilligt lod fremstille et aftryk af pasbilledet. Det var Eva Bayer meget taknemlig for.

Eva Bayer var i Østprøjsen i 1997. Hun er forfærdet over det indtryk af forfald og fattigdom, denne del af Rusland frembyder. Ingen bestiller noget mener hun, alle lever fra hånden i munden i snavs, drukkenskab og apati. En ældre russer sagde til hende: »Dengang vi sejrherre, I tabere. Nu I sejrherre, vi tabere.« Eva har ikke noget imod russere. Tværtimod, hun kan som medmennesker bedre lide russere

Forkortelserne foran navnet på Erna Ritzels gravsten fortæller, at hun var »Stabshelferin«. En udflydende betegnelse, som blev brugt om enhver, der gjorde tjeneste i et eller andet organ i det totalmobiliserede tyske samfund inden sammenbruddet. Foruden hendes navn bærer stenen, der står i række 57 og har nr. 498, navnet på endnu en person, som døde omtrent samtidigt. Af besparelshensyn bærer de fleste gravsten på de tyske kirkegårde i Danmark normalt to eller flere navne.

end polakker, for slet ikke at tale om tyskere i det tidlige DDR. »De er dovne og utaknemlige, og de tror, at vi i Vesten har fået det hele sendt ned til os fra himlen.«

På den seneste tur til Østprøjsen havde hun ganske vist sagt til sine rejsekammerater, at nu da hun har passeret de 70, ville hun ikke rejse mere. Det kunne der ikke være tale om, lød svaret. Med sit gode humør og alle sine muntre historier og beretninger fra det Østprøjsen, som var engang, er Eva uundværlig, hævder de.

Om hun måske vil en tur til Danmark igen? Nej, det tror hun ikke. Man bliver jo for gammel. Men hvad med Østprøjsen? Ja, den næste rejse er allerede planlagt.

Litteratur

- Aktstykker vedrørende de tyske flygtninge i Danmark 1945-1949. - 1950.
- Brustat-Naval, Fritz. Unternehmen Rettung, 1970.
- Flygtninge i Danmark 1945-1949, Udgivet af Flygtningeadministrationsen, 1950.
- Gammelgaard, Arne. Mennesker i malstrøm, 1981.
- Gammelgaard, Arne. Ungeladene Gäste, 1985, 2. udg. 1994.
- Gammelgaard, Arne. »Undervisningsvejledning« i Danmarks besættelse og befrielse - 40 år efter. 1985.
- Gammelgaard, Arne. Treibholz. 1993.
- Gammelgaard, Arne. Drivtømmer. 1993.
- Gollancz, Victor. In Darkest Germany, 1947.
- Haller, Virginia. Neumond über Kopenhagen, 1961.
- Hammerich, Paul. Fred og nye farer, 1976.
- Havrehed, Henrik. De tyske flygtninge i Danmark 1945-1949, 1987.
- Herschend, Peder. Fra min Silkeborg-tid, 1980.
- Holldorf, Gerd. Soweit ich mich erinnere --, 1999.
- Hoßbach, Friedrich. Die Schlacht um Ostpreußen, 1951.
- Hvidtfeldt, Johan. Fra kapitulationsdagene 1945, 1985.
- Hæstrup, Jørgen Til landets bedste. Bind II, 1971.
- Jaspers, Karl. Die Schuldfrage, 1946.
- Kjærbøl, Johs. Modvind og medbør, 1959.
- Kræmer, Edvin. Avner for vinden, 1947.
- Langberg, Knud. Flüchtlingsleben in Dänemark, 1951.
- Lenz, Siegfried. Heimatmuseum, 1978.
- Lunding, H.M. Stemplet fortrøligt, 1970.
- Lundstrøm, Ragnvald. Verdenskrigen 1939-1945. Bind 4, 1948.
- Normann, Käthe von. Ein Tagebuch aus Pommern 1945-1946, 1962.
- Petterson, Waltraut. Men jeg vil leve, 1980.
- Raloff, Karl. Et bevæget liv, 1969.
- Surminski, Arno. Jokennen oder Wie lange fährt man von Ostpreußen nach Deutschland, 1978.
- Terpitz, Werner. Wege aus dem Osten, 1997.
- de Zayas, Alfred M. Die Anglo-Amerikaner und die Vertreibung der Deutschen, 1977.
- Arne Gammelgaard. Født 1928, Urbakkevej 14, 8450 Hammel. Pens. lærer og leder af Hammel Lokalarkiv. Har tidligere skrevet en lang række lokalhistoriske bøger samt bøger, kronikker og artikler om tyske flygtninge i Danmark*